

Waar olifanten dansen

Per J. Andersson bij Boekrij:

*Het wonderlijke verhaal van de man die van
India naar Zweden fietste voor de liefde*

Per J. Andersson

Waar olifanten dansen

Een reis door India bomvol verrassende verhalen
en ontmoetingen

ISBN 978-90-225-9015-7
ISBN 978-94-023-1495-3 (e-book)
NUR 402

Oorspronkelijke titel: *Vom Elefanten, der das Tanzen lernte*
Vertaling uit het Zweeds: Daniëlle Stensen
Omslagontwerp: Ingrid Bockting
Zetwerk: Mat-Zet bv, Huizen

© 2019 Per J. Andersson. Published by agreement with Agentur Literatur Gudrun Hebel, Berlin

© 2020 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

*'At the stroke of the midnight hour, when the world sleeps,
India will awake to life and freedom.'*

De eerste premier van India, Jawaharlal Nehru, in zijn onafhankelijkheidstoespraak tegen middernacht in de nacht van 14 op 15 augustus 1947.

Inhoud

Voorwoord	9
1 Hoe ik India in mijn hart sloot en het nooit meer liet gaan	11
2 Het heet niet Mumbai	18
3 Een olifantenritje naar de toekomst	31
4 De koffieautomaat in Bangalore	44
5 Rode politiek in het groene Kerala	57
6 Duurzaam toerisme in <i>God's own country</i>	66
7 De macht van de familie en vrouwenemancipatie	79
8 Het erfgoed van de Portugezen en hippies	93
9 Toen India India werd	104
10 Kolonisators en vrijheidsstrijders	121
11 De trein uit Pakistan	132
12 Sightseeing in de sloppenwijk	138
13 De blauwe stad in de grote woestijn	147
14 God is één en verschillende	156
15 De heiligste stad van India	173
16 De onaanraakbaren verheffen hun stem	187
17 Het bos van Pikej en de eilanden van gelukzaligheid	198
18 Het mozaïek van de taal	214
19 <i>Belpuri</i> in Bombay en <i>masala dosa</i> in Chennai	222
20 De bedreiging van het milieu	233
21 De democratie die terugsloeg	250
22 Bollywood veroverd de wereld	263
23 Literaire feesten en verhitte debatten	269
24 De herinnering aan een imperium	282

25	Heb geen medelijden met ons	286
26	De tweestrijd tussen de twee reuzen van Azië	294
27	De olifant die een microchip in zijn oor had	301

Voorwoord

Het begon allemaal met een retourticket Stockholm-New Delhi met de luchtvaartmaatschappij Aeroflot. Het was 1983, op de radio klonken 'Modern Love' van Bowie en '99 Luftballons' van Nena en ik was 21 jaar oud. Ik had een groene rugzak op mijn rug, een boekje met reischeques in mijn hand en mijn hoofd tolde van de verwachtingen en angsten.

Deze eerste reis naar India duurde vijf maanden. Ik ging erheen als een onbeschreven blad en kwam terug als... misschien niet als een kant-en-klaar boek, maar in elk geval als een volgeschreven blocnote, die graag omgezet wilde worden in verhalen. Sindsdien ben ik vrijwel elk jaar teruggekeerd en schrijf ik voor Zweedse kranten over het land. Het is bijna een obsessie: ik wil proberen de enorme verscheidenheid aan tegenstrijdige indrukken in India voor westerse lezers te beschrijven.

Aan het eind van de jaren tachtig begon ik zelfs het reistijdschrift *Vagabond*, waarin veel van mijn reportages over India werden gepubliceerd en waarvan ik nog steeds parttime redacteur ben. Sinds de millenniumwisseling werk ik ook als freelancer voor onder andere de cultuurbijlage van de krant *Dagens Nyheter* en het cultuurprogramma *Obs* op de Zweedse radio, heb ik reportages gemaakt over de parlementsverkiezingen voor het Zweedse persbureau TT en heb ik verscheidene reis- en non-fictieboeken over het land geschreven, zoals *Moderna Indien* (2006) en *Indien – persoonlijk guide* (2007). Zelfs mijn twee meest recente boeken,

Het wonderlijke verhaal van de man die van India naar Zweden fietste voor de liefde (2013) en *För den som reser är världen vacker* (Voor degene die reist is de wereld mooi) (2017), spelen zich grotendeels in India af.

Mijn belangstelling voor het land kan als fixatie gezien worden. Maar is het dat ook? Een op de zeven mensen ter wereld is Indiër. Binnen niet al te lange tijd is India de tweede of derde economie van de wereld. En dan eist het grotere politieke invloed op het wereldtoneel op. Of we nou willen of niet, we kunnen er zeker van zijn dat we de komende decennia veel meer van het land gaan horen. Voor mijn kinderen en kleinkinderen zal het op een na dichtst bevolkte land ter wereld (en binnenkort het dichtst bevolkte) niet zo anoniem meer zijn als het voor mijn generatie was.

Op dit moment krijgt India nog weinig aandacht in de media. In Europa zijn het alleen de Britten met hun verleden als koloniale heerser die van oudsher belangstelling hebben voor het veelkleurige enorme land in Azië.

Het is tijd om die traditie te doorbreken. Het is tijd dat de rest van Europa de blik naar het oosten richt.

Hoe ik India in mijn hart sloot en het nooit meer liet gaan

India is een aanval op je zintuigen. Felgekleurde godenbeelden van papier-maché en stro worden door de stad gedragen terwijl vuurwerk de avondhemel verlicht. Bruiloftsgasten die voor een wit paard uit dansen, dat wordt bereden door de bruidegom met een rode tulband op en een lang overhemd met zilverborduur aan. De geur van wierook, houtvuren en curryschotels. Het geluid van tingelende hindoeïstische tempelbellen en de islamitische oproepen tot gebed.

Toen ik voor het eerst in India kwam, was ik eerst nieuwsgierig maar verbluft, en toen ontsteld. Niets deed me denken aan de wereld waaraan ik gewend was. Toen ik over de parkeerplaats voor de luchthaven in Delhi uitkeek, zag ik een zee van auto's. Niet zo vreemd, ware het niet dat ze allemaal van hetzelfde model waren: het waren Hindustan Ambassadors met een carrosserie die een kopie was van een Britse Morris Oxford uit 1954. Ik was niet alleen naar het oosten gereisd, maar ook terug in de tijd. Vrijwel alles wat ik zag deed me aan mijn eigen jeugd denken. In de kiosk waar ik iets kouds te drinken kocht waren geen westerse frisdrankmerken, die werden nergens in India verkocht, en ik kreeg in plaats daarvan een ijsskoude Campa Cola in mijn handen gedrukt, *made in India*. En die was net zo lekker als een westers merk. De afwezigheid van hedendaagse esthetiek en westerse producten was overduidelijk. In de winkels en bazaars zag je vrijwel uitsluitend Indiase producten. In bioscopen werden uitsluitend Indiase films

vertoond. Op de radio werd uitsluitend Indiase muziek gedraaid. Op tv werden uitsluitend Indiase programma's uitgezonden.

Als ik voorafgaand aan mijn reis meer over India had gelezen, had ik geweten dat het land een witte vlek op de kaart van de wereldwijde merkproducten en het westerse cultuurimperialisme was. India had bij de onafhankelijkheid van de Britten in 1947 ingezet op zelfvoorzienendheid, volgens Mahatma Gandhi's leer. Alleen door alles wat benodigd is in het leven zelf te produceren, zo redeneerde men, kunnen we ons losmaken van het koloniale verleden en de imperialistische structuren en echt vrij worden.

In de steden liepen magere gebochelde koeien met bont geverfde hoorns over straat. Op de straathoeken zaten mannen in witte doeken, die thee serveerden uit grote gedeukte aluminium kannen. In de dorpen schreden vrouwen rond in rode en gele sari's met waterkruiken op hun hoofd. Het was echt een andere wereld voor een 21-jarige die in Zweden in een vrijstaand huis aan de rand van Västerås was opgegroeid, met zijn strak gereguleerde welvaart.

Er drong een mengeling van geuren mijn neusgaten binnen: rook van brandend hout, stilstaand rioolwater, wierook, bloemenkransen en vreemde kruidenmengsels. Maar op dat moment kon ik de bestanddelen van die geuren niet onder woorden brengen. Ik vond alleen dat het anders rook.

Toen ik de eerste dag op wankele benen mijn jeugdherberg uit liep, zo het gekrioel van India in, zag ik dat de mensen me met oprechte verwondering aankeken. Ze deden niets om hun gezichtsuitdrukking te verhullen, en ik meende dat ik van hun gezicht kon aflezen wat ze voelden toen ze mij zagen (verbazing, nieuwsgierigheid...). Ik zag mannen met bolle wangen die heftig kauwden, en hier en daar uitgespuugde klodders rood speeksel. Bloed, dacht ik geschrokken, voordat ik in een reisgids die ik van een reiziger in het Indian Coffee House leende las dat het speeksel rood kleurde door het sap van pan-bladeren en betelnoten waar men op kauwde vanwege het stimulerende effect.

Ik zag kraampjes waar chips, zakjes shampoo en sigaretten

werden verkocht, van merken waar ik nog nooit van had gehoord. Ik zat op houten bankjes bij kleine haarden van opgestapelde bakstenen en dronk zoete thee met warme melk uit rode, ongebakken lemen bekers. Ik zag volgeladen karren die door buffels werden getrokken en bussen die op afgesleten ballonbanden reden, met hele zwermen mensen die uit de open deuren hingen en pluimen zwarte dieselrook uit de uitlaat. Overal constructies die op instorten stonden: reutelende, rammelende, bonkende, ratelende metalen monsters die bij elkaar gehouden leken te worden door één enkele vitale schroef. Ik dacht: als die ene schroef losraakt, liggen de straten van India bezaaid met bergen rokend schroot en verbrand rubber.

Ik dacht na over wat al die dingen eigenlijk betekenden. Ik kon mijn indrukken moeilijk duiden. Drie witte strepen op een voorhoofd, koeien die één rood- en één blauwgeverfde hoorn hadden, een vrouwenbuikje dat ongeneerd werd getoond tussen de plooiën van de sari door, witte katoenen stof die om heupen was gewonden en om smalle mannenbenen hing te zwaaien, hoge diepblauwe tulbanden, dikke met henna gekleurde baarden, mannen die op hun hurken tot in de eeuwigheid kleine, zandbruine, puntige sigaretten rookten die naar verbrande compost roken, wiebelende en draaiende hoofdbewegingen alsof het hoofd met een overbeweeglijk kogelgewricht vast zat, bewegingen waarvan ik niet goed wist of ze ja, nee of misschien slechts 'ik heb je gehoord' betekenden.

En natuurlijk het geloof. Men trok zijn schoenen uit en naderde God op blote voeten op de koude stenen vloer. Je hoorde tingelende belletjes, zag handen gevouwen in de lotusgroet en kruiken met brandende vuren waaruit rook in magische s-vormen omhoog kringelde voor goden met slurven en talloze armen, je voelde de wierook en de zware, zoete bloemengeur in je neus kriebelen. Wat vreemd, dacht ik.

Voor het loket op het treinstation stonden slingerende rijen mannen, alleen maar mannen. Borst tegen rug, adem tegen nek alsof hun persoonlijke ruimte nul millimeter was. Elk paar voeten

maakte deel uit van een reuzenduizendpoot. Daar stonden niet honderden mannen met elk hun eigen onaantastbaarheid, kwam het mij voor, maar met één lichaam, een Indiaas lichaam, dat zich vreemd bewoog.

Soms verloor ik mijn geduld en schreeuwde ik tegen taxichauffeurs die dubbelzinnig met hun hoofd wiebelden, tegen toeristensonzelaars die me niet wilden laten gaan, tegen de mannen in de rijen die niet merkten dat ik daar uit alle macht mijn persoonlijke ruimte (die niet nul millimeter was) probeerde te beschermen. Ik had natuurlijk naar huis kunnen gaan om nooit meer terug te keren, mijn leven in Europa verder kunnen leiden en India gewoon als anders kunnen zien, als beangstigend en betreurenswaardig, als vrijwel onbegrijpelijk. Als hopeloos anders en exotisch en daardoor niet als iets waar ik me druk om zou hoeven te maken.

Misschien is het in China wel meer geordend, dacht ik. Misschien moet ik uit India vertrekken en daarheen gaan. Ik ging naar een reisbureau en vroeg wat een vliegticket naar Beijing zou kosten. Na het antwoord draaide ik me snel om en begaf me weer in de chaotische Indiase realiteit. Dit kon ik betalen.

Maar na nog een paar weken reizen merkte ik dat bijna al mijn verwachtingen eigenlijk waren waargemaakt. Ik had ergens anders heen willen gaan, weg van de door en door georganiseerde wereld thuis in Europa, waar de dag van morgen al is ingedeeld in de agenda. India, dacht ik, was de plek op aarde die het dichtst bij het leven op een andere planeet kwam. En India was vol ingevingen, verrassingen, aha-erlebnissen en geheimen. Ik had toch gelijk gehad. Ik hoefde slechts de indrukken op me te laten inwerken. Ik kon toch eigenlijk ook niet verlangen dat ik al na een paar weken alles zou begrijpen. Maar ik kon in elk geval ophouden me ertegen te verzetten, om te zien wat er vervolgens zou gebeuren.

Toen ik durfde te praten met andere mensen dan kelners, taxichauffeurs en het personeel van jeugdherbergen, begon de cultuurschok af te nemen. Ik zou het komende half jaar het Indiase subcontinent doorkruisen en plaatsen bezichtigen die alle reizi-

gers in India willen zien, wat waarschijnlijk niet de beste manier is om een land te leren kennen. Om het India achter het toeristische India te bereiken kun je het best dit vervoermiddel nemen: de Indiase trein. De vloek van rugzaktoeristen is dat je altijd op plaatsen komt waar je voornamelijk andere reizigers tegenkomt. De zegen voor rugzaktoeristen is dat ze het geld niet hebben om toeristische busreizen te boeken of het vliegtuig te nemen, maar in de tweede klas van de trein reizen met een doorsnee van de bevolking van het land.

In de coupés van de Indiase treinen ontmoette ik een ander soort mensen dan de mensen die ik in de eerste weken in New Delhi met moeite van me af had kunnen slaan. Hier ontmoette ik mensen die niets wilden verkopen, die niet tegen betaling mijn gids wilden zijn of me mee wilden lokken naar het eethuisje van hun neef. In de trein raakte ik in plaats daarvan aan de praat met nieuwsgierige Engelssprekende Indiërs uit de middenklasse over het leven in het onbekende land. Ik ontmoette leraren, studenten en ambtenaren, bankmedewerkers, gepensioneerde militairen en huisvrouwen die in literatuur geïnteresseerd waren. We zaten urenlang te praten over zaigoed, oogsten, Bollywoodfilms en Scandinavische vrijgevochtenheid, trakteerden elkaar op pinda's en bananen en dronken thee en mineraalwater, terwijl we langs felrode aarde en gele graanvelden reden, door groene rubberplantages en over bruggen over brede rivieren.

Er waren zo veel algemeen menselijke onderwerpen om over te praten. Het drong tot me door dat de grootste gemeenschappelijke factor niet etniciteit of religie is, maar klasse en opleiding. De dromen, waarden en ideeën die ik hoorde leken niet altijd op die van mij, maar ze werden in elk geval op zo'n manier en in zo'n taal uitgedrukt dat ik er een inkijkje in kon krijgen. Het was genoeg dat ik en mijn nieuwe en zeer tijdelijke Indiase treinvrienden voelden dat we op dezelfde planeet woonden, en dat er dus meer was wat ons verbond dan wat ons scheidde.

Dat was fantastisch! Ik was in beweging én ik had de hele tijd iemand om mee te praten in een taal die ik begreep. Andere moe-

digere reizigers, die ik ontmoette in reizigerscafés en jeugdherbergen, hadden als vrijwilliger in het kindertehuis van Moeder Theresa gewerkt of waren in een arm dorp gaan wonen in een poging daar iets concreets aan de armoede te doen. Maar ik bleef toerist, of reiziger zoals ik het liever noemde, en werd steeds afhankelijker van deze gidsen uit de middenklasse in de trein (en soms in de bus of op de veerboot) die mij langs het pittoreske India konden leiden, weg van het toeristische India naar het India van alledag.

De Indiase trein reed verder. Langzaam maar gestaag. Het stof wervelde naar binnen door de getraliede ramen, terwijl de ondergaande zon wel een tomaat leek, met zinderende contouren aan de onbekende horizon. De steenrode wagons met bankjes met groene geplastificeerde stof voerden me over de Indus-Ganges-vlakte, door het West-Ghats-gebergte en het Dekan-plateau, de Thar-woestijn, de Himalaya in en langs perrons in het hart van onbekende steden, waar het krioelde van de mensen en het gonsde van vreemde talen – naar de ‘niet-geïndoctrineerde wildernis, vol onbekende geheimen en wilde ideeën,’ zoals de schrijfster Arundhati Roy het uitdrukte.

Het ‘andere’, dat mij eerst had aangetrokken en daarna gechoqueerd, begon nu door mijn poriën naar binnen te sijpelen en een deel van me te worden. De aanvankelijke kille ontzetting was verdwenen en vervangen door blijdschap, intimiteit, warmte. Ik was om. Ik was, zo besepte ik, van India gaan houden.

De liefde is niet bekoeld, ook al zijn er 35 jaar verstreken sinds mijn eerste reis. Maar het was natuurlijk geen probleemloze liefde. Integendeel, we zijn door diepe dalen gegaan. Ik ben talloze keren enorm geïrriteerd geraakt en kwaad geworden, soms zelfs razend over alles wat zo slecht functioneert, boos op alle bedrog en zinsbegoocheling, alle corruptieschandalen, al het bijgeloof, alle duizelingwekkende kloven tussen de klassen en de wrede levensomstandigheden en *last but not least* alle mensen uit de middenklasse die al het onrecht accepteren en blijkbaar alleen zichzelf willen verrijken.

Vrijwel elke keer na een bezoek aan India kwam ik weer thuis

met het gevoel dat het land me tot hier zat, om er slechts enkele weken na thuiskomst alweer naar terug te verlangen. Intensief en vurig. Zo ging het. De irritatie komt elke keer dat we – India en ik – elkaar zien weer boven. Maar het ernaar terugverlangen nadat ik het land had verlaten, kwam ook elke keer weer boven. India is een deel van me geworden. En met dit boek wil ik proberen India ook tot een klein deel van jou te maken.

Het heet niet Mumbai

Ik kijk naar buiten door het raampje van het SpiceJet-vliegtuig dat gaat landen op de luchthaven van Bombay. De regenwolken hangen zwaar boven de flatgebouwen, sloppenwijken en beboste heuvels. Het vliegtuig maakt een bocht over de Indische Oceaan om op het smalle schiereiland te kunnen landen dat plaats biedt aan de grootste stad van India. Dan zegt de man naast me, die zich eerder tijdens de vlucht heeft voorgesteld als ‘Mr. Cucu Godwhani, zakenman uit Bombay’: ‘Stel je eens een kooi voor van één bij één meter. Je sluit een rat op in de kooi en geeft hem een kilo eten per dag.’

Ik knik omdat ik begrijp dat hij een vergelijking gaat trekken tussen een rattenkooi en de stad waarin hij woont.

‘Een kilo is veel eten voor een rat, en hij eet zich dik en rond,’ vervolgt hij. ‘Daarna stop je er een vrouwtjesrat bij, ze paren en krijgen jonkies, die op hun beurt opgroeien, paren en jongen krijgen. Nu zitten er honderden ratten in de kooi. Maar ze krijgen nog steeds slechts een kilo eten per dag en de kooi blijft één bij één meter. Wat gebeurt er dan?’

‘Tja, dan gaan ze vechten om eten en leefruimte.’

‘Precies zo,’ zegt Cucu Godwhani, ‘is Bombay.’

We nemen samen een taxi omdat we dezelfde kant op moeten, ik naar een hotel in Colaba en hij naar zijn appartement in Malabar Hill. Op Mahim Causeway, de weg die de grootste sloppenwijk van Azië verbindt met de middenklassevoorstedes Andheri

en Bandra, waar veel van de grootste Bollywoodsterren wonen, rijdt het verkeer langzaam. Bij het stoplicht verkopen haveloze jongens op blote voeten exemplaren van *De aarde is plat – ontdekkingsreis door een geglobaliseerde wereld* van de Amerikaanse publicist Thomas L. Friedman aan welvarende automobilisten, alsof de verliezer van het heersende economische systeem de winnaar ervan probeert te overtuigen hoe prachtig globalisering is.

Cucu Godwhani's leven is Bombay in een notendop: hij heeft een leerfabriek in de sloppenwijk in Dharavi en een huis in de chicste wijk van Bombay: Malabar Hill.

‘Voelt het niet schizofreen om elke dag tussen deze uitersten heen en weer te reizen?’ vraag ik.

‘Nee,’ antwoordt Cucu, en hij werpt tegen: ‘Het gedrang in Bombay veroorzaakt voortdurend conflicten, maar iedereen, arm en rijk, heeft één ding gemeenschappelijk dat ons broeders en zusters maakt: de hoop om het geluk te vangen.’

Precies daarom is Bombay in het dagelijks leven een functionerende multiculturele stad met een verbazingwekkend laag misdaadcijfer, terwijl de wilde dieren uit de sloppenwijk ook plotse-ling uit frustratie over de tekortkomingen van het leven kunnen gaan brullen.

Dat is niet zo lang geleden ook gebeurd. Bombay stond bekend om zijn tolerante harmonie, terwijl de rest van het land af en toe in brand stond door religieuze twisten. Maar in de winter van 1992 verloor de stad zijn onschuld. Er braken rellen uit vanwege een actie van een groep hindoenationalisten: ze vernielden een oude moskee in de Noord-Indiase stad Ayodhya, volgens het hindoeïstische epos *Ramayana* het rijk van koning Rama. Arme moslims in de sloppenwijk van Bombay reageerden door even arme hindoes aan te vallen, die dit beantwoordden door met een uitzinnige menigte moslims in de pan te hakken en in brand te steken, waarna ze overleden. De hindoeifundamentalistische partij Shiv Sena (Shiva's leger), die al sinds de jaren tachtig in de gemeenteraad van Bombay zat, werd ervan beschuldigd de anti-islamitische stemming te hebben aangewakkerd. De islamitische

maffia, die tot op dat moment alleen wereldlijk had geopereerd en misdrijven pleegde om het geld, niet om religieuze vergelding, wilde nu de eer van de moslims in Bombay redden. Er werd een reeks bomaanslagen gepleegd op uitingen van het moderne India: het hoofdkantoor van Air India, luxehotels bij de luchthaven, de wolkenkrabber waarin de effectenbeurs van Bombay gevestigd is.

Toen de woede gekoeld was en de branden in Bombay waren gedoofd, werd alles weer normaal. Er werd weer vrede gesloten, met een smeekbede aan diverse goden om het nooit weer te laten gebeuren. De dag na de plunderingen door de groep hindoes waren er meer dan tweehonderd Indiase vrijwilligersorganisaties ter plekke in de sloppenwijk. Zij aan zij: zakenmensen en dagloners, moslims, hindoes, christenen en Parsi's. Een uiting van eenheid. Want zo gaat het in Bombay: mensen rennen na rellen of bomaanslagen niet weg om zichzelf in veiligheid te brengen, maar ze begeven zich naar het oproer of het centrum van de bomaanslag om de mensen die lijden te helpen.

Misschien bedoelde de Franse schrijver uit de negentiende eeuw Victor Hugo dat wel, denk ik, toen hij zei dat alle grote steden schizofreen zijn.

Cucu Godwhani, die hindoe is, was ook ter plekke om lijdende moslims te helpen. Volgens hem wilde niemand, zelfs niet de rechtlijnigste hindoenationalisten, dat het zo uit de hand zou lopen. Op zijn volgende ademhaling zegt hij agressief: 'Als de moslims in hun theocratieën in het Midden-Oosten geen andere religies tolereren, waarom zou India dan zijn 180 miljoen moslims tolereren?' Cucu schildert een ijzingwekkend toekomstscenario: een Derde Wereldoorlog. Aan de ene kant de werelddictaturen met moslims en Chinezen. Aan de andere kant de werelddemocratieën met westerlingen en hindoes.

Daarna praten we, als absurd bewijs voor Victor Hugo's stelling over de schizofrene megastad, over wat een fantastisch tolerante plek Bombay ondanks alles is.

Ik ga binnenkort op rondreis door India, maar blijf nog even in de fascinerende stad met zo veel tolerantie, streven, luxe, uiterlijk vertoon en armoede. Het is veilig op straat en de inwoners van Bombay zijn vaak heel bereidwillig, als ze niet te gestrest zijn. Als buitenlandse bezoeker krijg je glimlachjes toegeworpen, nieuwsgierige vragen, maak je makkelijk nieuwe vrienden. Er zijn heel veel fantastische restaurants, cafés, dakterrassen met bars en uitzicht over de Arabische Zee, ijswinkels met eersteklas Italiaans ijs, coole clubs en mooie art-decobioscopen. In de kunstgaleries hangt kwalitatief hoogstaand werk, de discussies in de cafés zijn opwindend en het is heerlijk om 's ochtends vroeg samen met honderden enthousiaste inwoners van Bombay in hippe sportkleding over de promenade Marine Drive – of Netaji Subhash Chandra Bose Road, zoals hij tegenwoordig heet – te joggen. Kortom: je kunt een geweldige tijd beleven in Bombay.

Maar op de stoep voor het restaurant zit een gezin, dat naar binnen kijkt in de stralend verlichte zaal met airco, het eten ruikt, ernaar verlangt. Ze bedelen bij de verzadigde gasten die naar buiten komen, de warme vochtige lucht in. Ze vervloeken hun tegenspoed, huilen, smeken, bouwen luchtkastelen. En zo is het overal in de stad: rijkdom en armoede, naast elkaar zonder begrensde omheining.

In de herfst, wanneer de moessonregens niet meer vallen, zijn de avonden heet. Als de namiddagbries vanaf zee is afgenomen voelt de vochtige lucht tussen de vervallen, afbladderende huisjes van rond de vorige eeuwwisseling in de havenwijk als een wollen deken in een stoomsauna. Mijn lichaam voelt als een versgebakken cake, mijn hersens als een ovenverse soufflé, dampend, trillend. Het water in de goot glimt als olie in het gele schijnsel van de straatlantaarns. Zwervers draaien zich om op hun slaappleatsen van karton. Het asfalt kleeft. De honden janken en grommen achter de vuilnisbakken, waaruit de zoete geur van verrotting opstijgt.

Maar op deze hete oktoberavond, en op veel andere avonden bij de zee in Bombay, voel je dat de wanhoop overstemd begint te

raken door hoop. De bedelaars in de steegjes doen hun smekende ogen dicht en hun hese, nauwelijks hoorbare kreten sterven weg. De reclameborden gaan aan. De avond wordt verlicht, een weerspiegeling uit de rijke wereld. *Intel. Titan. Microsoft.*

Het geknetter van scooters op Colaba Causeway, het zoemen van de airco-units van kantoren aan Henry Road, het geroezemoes en het gerinkel van glazen uit Leopold's Restaurant, de muziek uit de cd-jukebox in Café Mondegar. Nu hoor ik het duidelijker. 'Bohemian Rhapsody' van Queen. Ik loop verder de rokerige lucht in van de bijna volle pub – 'mama mia, mama mia' – langs de donkere, kunstmatig verouderde houten tafels op de uitgesletten stenen vloer. Ik blijf staan, kijk omhoog langs de muren naar de altijd zoemende plafondventilators. 'Salaam Bombay!' ('Hallo Bombay!') Aan de lange muur hangen lijntekeningen van de illustrator Mario Miranda uit Goa, die door de jaren vijftig geïnspireerd zijn: voorstellingen van blije, gekke mensen die eten, drinken en zich vermaken. Aan de bar kun je London Pilsner, Kingfisher en San Miguel krijgen. In de hoek hangt een tv waarop de aflevering van deze week van *Kaun Banega Crorepati (Weekend Miljonairs)* wordt uitgezonden. De presentator kijkt een deelnemende sikh met een blauwe tulband en een intellectueel uitziende bril met een dun metalen montuur strak aan: 'Op welke van de volgende treinen hoef je niet te reserveren? Palace on Wheels, Rajdhani Express, Chennai Mail...'

Hij beantwoordt de vraag juist en belandt op het niveau van tienduizend roepies.

Het schiereiland waarop Bombay ligt was van oudsher een eilandengroep die bewoond werd door een vissersvolk, de Koli's. De Portugezen vonden het een geschikte baai om een handelsplaats te stichten en noemden hem *bom bahia*, de mooie baai. In de zeventiende eeuw kwamen de eilanden in handen van de Britten en werd de naam Bombay.

In 1996 besloot Shiv Sena het kosmopolitische, anders zo tolerante Bombay om te dopen tot Mumbai, een woord in het Mara-

thi, de plaatselijke taal in de deelstaat Maharashtra, waarvan Bombay de hoofdstad is. Men vermoedt dat de naam Mumbai van de hindoeïstische godin Mumba afstamt, die door de Koli's werd vereerd.

Veel groepen mensen in Bombay – christenen, Parsi's, jainisten, moslims en zeker ook immigranten uit Zuid-India – weigeren die nieuwe naam te accepteren. Men ziet de naam als een poging van een etnische groep die hier als eerste woonde, de zonen en dochters van de aarde, de Maratha's, om de stad op het schiereiland in de Arabische Zee tot die van hen te maken – en van niemand anders.

'Ik weiger Mumbai te zeggen. De stad heet Bombay,' zegt Armin Wandrewala bruusk, en ze kijkt tussen het haar dat voor haar ogen hangt door.

We hebben op een ongewoon warme oktoberdag afgesproken in haar piepkleine kantoortje met een claustrofobisch laag plafond, gebouwd alsof het tussen twee verdiepingen ligt, als een set uit de film *Being John Malkovich*. In de nauwe gangen en op de smalle trappen ruikt het naar gebakken vis uit Café Mondegar op de begane grond. Tussen de stapels papier en de computer op haar bureau zoekt een kakkerlak door, die ze met een A4'tje probeert te vangen, wat niet lukt.

'De mensen die "Mumbai" zeggen hebben geen oog voor de kosmopolitische sfeer van de stad. Het is onmogelijk om van Bombay een homogene stad te maken. Bombay heeft altijd alles en iedereen geaccepteerd; dat is ons grootste probleem en onze waardevolste eigenschap.'

Armin Wandrewala is net zoals de stad: ze woont in een complex van verschillende culturen. Buitenlands en autochtoon, exotisch en provinciaals, tegelijkertijd. Ze is Parsi en gelooft in de zoroastrische goden, ze heeft voorouders die oorspronkelijk uit Iran komen, maar die oostwaarts naar de deelstaat Gujarat in India trokken toen de islam groter werd. Toen Armin nog een kind was, verhuisde de familie naar Bombay.

Ze zou zich als een onwortelde immigrant moeten voelen, maar toch zegt ze dat Bombay haar verleden, heden en toekomst is. Haar leven heeft lange tijd om haar huis in de middenklasse-wijk Malabar Hill gedraaid, en om haar baan in de etnisch en sociaal veelkleurige havenwijk in Colaba. Ze is een dochter van haar geboortestreek: druk bezig, gestrest, met veel ijzers in het vuur en dolverliefd op de stad die haar heeft voortgebracht.

‘Ik heb een besluit genomen,’ zegt ze, terwijl we in haar kantoor zitten te zweten.

Armin Wandrewala zoekt naar de kakkerlak die is weggestoven achter het toetsenbord.

‘Vanwege mijn crazy levensstijl heb ik ervoor gekozen geen kinderen te krijgen.’

Armin en haar man zijn allebei jurist. Hun kantoren liggen naast elkaar in hetzelfde gebouw. Elke ochtend gaan ze samen rond acht uur van huis, ze werken de hele dag, eten en ontmoeten vrienden in de cafés in de wijk rond het kantoor en gaan ’s avonds om half elf weer naar huis om te slapen. Voor de zekerheid, voor als ze zou moeten overwerken – ‘ik woon toch vrijwel op mijn werk’ – heeft ze een garderobe, een bed en kaptafel in haar kleine kantoorhokje.

Op kantoor werkt ze niet alleen als jurist op het gebied van civiel recht en ondernemingsrecht. Ze schrijft ook thrillers.

‘Mijn volgende boek moet over een maand af zijn,’ zegt ze, en ze schuift wat stapels papier aan de kant om plaats te maken voor het gedeukte metalen dienblad met witte porseleinen kopjes koffie en zoete koekjes.

Ze vertelt dat ze de inspiratie voor haar volgende boek heeft opgedaan uit onderzoek dat professor Olle Lindvall heeft gedaan bij het Instituut voor Klinische Neurowetenschappen aan de universiteit van Lund in Zweden, een onderzoek naar hoe de ziekte van Parkinson genezen zou kunnen worden met hersencellen uit geaborteerde foetussen. Armin Wandrewala heeft het globaliseringsdebat in de intrige van haar thriller verwerkt: arme vrouwen in Bombay worden zwanger zodat ze hun foetus voor onderzoek in het Westen kunnen verkopen. De vraag is: wie heeft het patent op het leven?